

Posudek na bakalářskou práci Mikuláše Pštrosse *Hodina učitele...*

Autor ve své bakalářské práci představuje návrh programu Triangl zaměřeného na rozvoj demokratických postojů a dovedností mezi studenty středních škol. Současně se pokouší o jeho zasazení do teoretického rámce tvořeného soudobými sociologickými diskusemi a o zhodnocení programu pomocí několika navzájem se doplňujících metod.

Autor korektně odkazuje na použitou literaturu. Bakalářská práce je přehledně strukturovaná (ale: proč se formulace hypotéz objevuje ještě před koncem teoretické části?). V textu se tu a tam vyskytují jazykové chyby, jako nesprávná interpunkce, chybějící písmena, nadbývající slova atd. Dokladem autorovy pečlivosti je naopak zařazení osvěžujících citátů Jana Masaryka a uvedení velmi rozsáhlého, i když poněkud nepřehledného souboru příloh.

Je třeba ocenit, že autor se svému tématu věnuje s velkým západem a že není pouze teoretikem, ale především praktikem výchovy k demokracii. Jeho zapojení do programu, který představuje a hodnotí, však není úplně ku prospěchu věci, což je ostatně skutečnost, jíž si autor je vědom. Bakalářské práci však lze vytknout více než jen směšování role hodnotitele a hodnoceného. Své nedostatky má každý ze tří hlavních kroků, které autor činí: teoretický rámec, formulace hypotéz, hodnocení programu Triangl.

Teoretický rámec. Je třeba ocenit, že autor používá velmi široké spektrum literatury a volí vždy literaturu relevantní a pro dané téma užitečnou. Zřejmě by však udělal lépe, kdyby teoretickou část jasněji zaměřil na jeden přístup nebo teorii a hlouběji promyslel pojmové souvislosti. Takto sice prokazuje vynikající obeznamenost s velkým množstvím titulů, ale nedaří se mu různé autory a témata provázat mezi sebou tak, aby nevznikala celá řada otázek.

Velmi dobře shrnuje některé Giddensovy texty, ale čtenář v textu nenajde odpověď na základní otázku, co jsou instituce, jinde než jaksi mimochodem v jedné poznámce pod čarou. Totéž platí o pojmu demokracie. Pojednávat o demokracii na jedné stránce a opírat se o jednoho, třeba i sebelepšího autora - a Sartori je jistě vynikající teoretik demokracie - prostě nemůže stačit. Čím vlastně demokracie pro autora je, se nedozvíme. Autor velmi vhodně rozlišil tři roviny demokracie - makro, mezzo a mikro - ale nedal jim, a ani nemůže dát, přesný význam, protože „zapomněl“ podat minimální postačující výměr demokracie. Také by bylo ku prospěchu věci se více rozepsat o tom, co například v institucionálním smyslu znamená makrorovina, pro niž autor používá označení „kratein“. Kdo vládne/má vládnout v demokracii? Kdo přesně je lid? Co znamená vládnout? Jakých institucí je k tomu zapotřebí? Nic z toho autor nezodpovídá.

Autor by měl být celkově opatrnější při volbě formulací. Na s. 11 říká, že Dahrendorf pro něj představuje „základní teoretické paradigma“. S Dahrendorfem se setkáme na dvou dalších

stranách (12,13) a pak už jen zcela výjimečně. To je na základní teoretické paradigma překvapivě málo. Představená Dahrendorfova teze o různých dobách přechodu k demokracii pro různé oblasti společenského života jen stěží může bez dalšího plnit úlohu „z.t.p.“, když se autor vlastně vůbec nedostává k tomu, aby její teoretické pozadí u Dahrendorfa vyložil.

Větší překvapení mi způsobil nález, že autor sice odkazuje na literaturu na kdejaké dnes módní téma (sociální kapitál, důvěra), ale přehlíží velmi rozsáhlou literaturu na téma demokratických kompetencí a výchovy k demokracii. Z klasiků by se dal alespoň stručně připomenout Rousseau nebo John Dewey, z novějších standardních prací kniha Almonda a Verby *The Civic Culture*, z českých titulů sborník M. Klicperové-Baker *Ready for Democracy?* Literatury na téma demokratické výchovy existují v politické psychologii i jinde kilometry.

Vyjmou-li se hlavní pojmy autorovy teoretické části: demokracie – instituce – občanská společnost – sociální hnutí - socializace – sociální kapitál – důvěra – komunikace – demokratické kompetence, zdá se na první pohled, že jeden k druhému a všechny k sobě navzájem pasují velmi dobře. Bohužel tomu ale tak není, a pokus o jejich vzájemné propojení vyžaduje velkou pojmovou přesnost a disciplínu, které autorovi do určité míry schází. Je sympatické, že pojem sociálního kapitálu odmítl jako konfúzní. Avšak s pojmem důvěry už pracuje značně neopatrně. Je důvěra postoj, vzorec chování nebo něco jiného? Může být důvěry ve společnosti příliš mnoho? Je důvěra příčinou nebo důsledkem prosperity a demokracie?

Kroků vyžadujících jasnější argumentaci je v textu celá řada. Lze opravdu ztotožnit občanskou společnost v tzv. minimalistickém smyslu se sociálními hnutími? K jakému sociálnímu hnutí patří sám autor jako spolupracovník neziskové organizace (nebo dobrovolník)? Příslušníci zelených stran snad ještě patří k hnutí zelených, ale nejsme už v jejich případě mimo oblast občanské společnosti v autorově smyslu?

Znepokojivé tvrzení si lze přečíst v podkapitole věnované Walzerovu (správně psáno bez t) chápání občanské společnosti. Dle autora je jednou z jednostranných koncepcí občanské společnosti ... nacismus. Sledujeme-li logiku Walzerova (a autorova) výkladu dále, dospějeme k závěru, že v každé skutečně občanské společnosti musí být přítomen nacismus jako jedna z jeho legitimních složek. Jak je to míněno?

Autor, jak se zdá, ztotožňuje sekundární socializaci a reflexivitu. Mám dojem, že směřuje dva různé procesy, jejichž vztah by vyžadoval mnohem důkladnější rozbor. Resocializace individua předpokládá nabídku nových, jím dosud nesdílených vzorců jednání/hodnot/apod. v prostředí kolem něj, reflexivita naopak znamená trvalý proces změny zahrnující i aktéra spolu s ostatními členy skupiny. Může se Robinson na pustém ostrově (bez Pátka) resocializovat? Myslím, že nikoli. Určitě však může reflexivně proměňovat svou praxi i postoje.

I když autor čerpá z velkého množství zajímavých teoretických zdrojů, je jich zřejmě příliš mnoho na to, aby z nich všech vytvořil vhodné nástroje k dosažení jeho hlavního cíle, to jest zhodnocení programu Triangl. Autor je si tohoto úskalí zjevně vědom, ale nedaří se mu ho překonat. Shrnutí Habermasova rozboru komunikace v moderní veřejnosti je téměř brilantní, ale s komunikací uvnitř Trianglu má společné snad jen slovo. Vůbec není jasné, jak lze aplikovat teoretické pojmy vyjmenované výše na předmět autorova hodnocení. Chybí podstatný krok - operacionalizace teorie do takové podoby, v níž je aplikovatelná na konkrétní případ.

Vzhledem k množství teoretických konceptů ve hře se situace zřejmě stává nepřehlednou i pro autora samotného. Tak si vysvětluji nedorozumění z posledních stran textu, kde autor hovoří o expertních systémech. V teoretické části se jednoznačně zaměřil na určitou institucionální teorii demokracie a čtenář čeká, že expertním systémem, k němuž by měl Triangl pomoci vytvořit co nejkvalitnější přístupová místa, je systém politický. Proto jistě mělo smysl občanskou společnost koncipovat jako demokratický mezzo-systém. V hodnocení Trianglu však oním expertním systémem jsou neziskové organizace a o politice a demokracii se vůbec nemluví. Autor se zřejmě nechal zmást skutečností, že do programu docházejí experti na neziskový sektor.

Formulace hypotéz. Tato výhrada souvisí s bezprostředně předchozím. Hypotézy nejsou operacionalizovány (s využitím teorie) tak, aby se daly testovat. Chybí jakákoli jasně daná kritéria, podle kterých by se mohlo dospět k jejich potvrzení nebo vyvrácení. Proto také autorovy závěry jsou opatrné a subjektivní.

Obě hypotézy dále obsahují vágní, nedefinované termíny, což je zcela diskvalifikuje. Co je např. „školní prostředí“? Barva zábradlí u schodů před školou je nejspíš součástí „školního prostředí“, ale není důvod si myslet, že nějaká barva „je vhodná“ pro rozvoj demokratických kompetencí žáků. Druhá hypotéza se dopouští základní chyby v tom, že je formulovaná do budoucnosti – „pomůže“. Okolnosti výuky se mohou změnit, a navrhovaný program pomoci nemusí, i když kupříkladu již vykonané aktivity očekávaný příznivý efekt měly.

Hodnocení programu Triangl. Autor používá čtyři metody hodnocení, které jsou všechny zajímavé a pro určité případy vhodné, ale nezdá se mi, že by s nimi zacházel tak, aby mohl dospět k uspokojivým výsledkům.

- a) Analýza za pomoci teorie. Již byla kritizována výše. Příliš vysokou teorii se nepodařilo snést na zem a přiblížit ke konkrétním občanským aktivitám.
- b) Srovnání s podobnou aktivitou. Tato metoda má velmi omezenou vypovídací hodnotu.
- c) Výzkum účastníků projektu *Make a Connection*. Není vůbec jasné, co zjištěné údaje mohou říci o účastnících úplně jiné aktivity.

d) Dotazníkový výzkum žáků navštěvujících kurz. Tato metoda je sama o sobě vhodná, ale výtěžek prezentovaný v textu je nevalný a neumožňuje činit žádné závěry.

Poslední kritická poznámka: Autor hovoří o změně školních osnov, ale nikde v textu neříká, jaké jsou stávající osnovy, co zahrnují, co ne, v čem by změna mohla vyvolat odpor zainteresovaných skupin atd. Opět by bylo lepší formulovat některá tvrzení opatrněji.

Aby nevznikl dojem, že v bakalářské práci nacházím jen nedostatky, zde je výčet jejích kladů: široký záběr použité literatury, včetně náročných teoretických titulů, velmi dobré dílčí teoretické interpretace, představení pozoruhodného výchovného programu a v neposlední řadě autorův osobní zápal pro kauzu demokratické výchovy.

Posuzovanou bakalářskou práci doporučuji k obhajobě a navrhuji ji hodnotit 36 kreditními body.

V Moskvě 27. července 2006

Marek Skovajsa, Ph.D.